Η ανθρώπινη δουλεία είναι τόσο αρχαία, όσο και η οργανωμένη ανθρώπινη κοινωνία. Ξεκίνησε σχεδόν ταυτόχρονα με την ανάπτυξη της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής και εξελίχθηκε σε θεσμό που προσπάθησαν να δικαιολογήσουν ακόμα και φωτισμένοι σκεπτόμενοι άνθρωποι όπως ο Αριστοτέλης κι ο Πλάτων.

Από κράτος σε κράτος, μόνο η μορφή της δουλείας και η αντιμετώπιση των δούλων διέφερε. Στην αρχαία Κίνα και στη Σπάρτη, οι δούλοι ανήκαν στο κράτος. Στην αρχαία Ρώμη και στις άλλες ελληνικές πόλεις, ανήκαν σε ιδιώτες. Στη Σπάρτη, η αντιμετώπισή τους ήταν παραπάνω από σκληρή κι έφτανε ως τη δολοφονία εκείνων από τους είλωτες, που τύχαινε να διακριθούν. Ο Πλούταρχος έγραψε πως η Σπάρτη ήταν η καλύτερη πόλη για τους ελεύθερους κι η χειρότερη για τους δούλους. Για τους Ρωμαίους, ο δούλος ήταν πράγμα (res). Για τους Αθηναίους, ένα μέλος της οικογένειας που μπορούσαν να το κάνουν ό,τι θέλουν, πάντα ως ένα σημείο (ο δούλος είχε δικαίωμα να διαμαρτυρηθεί για σκληρή συμπεριφορά του ιδιοκτήτη του και καμιά φορά δικαιωνόταν). Το δουλεμπόριο ξεκίνησε κάπως αργότερα. Στην αρχαία Ελλάδα, κατά την παράδοση, πρώτοι δουλέμποροι ήταν οι Χιώτες.

Η σκληρότητα των Ρωμαίων απέναντι στους δούλους ήταν τόσο μεγάλη, ώστε να τους κάνει πολλές φορές να επαναστατήσουν. Στην Απουλία της ΝΑ Ιταλίας, μια επανάσταση δούλων το 187 π.Χ. στοίχισε 7.000 νεκρούς ώσπου να κατασταλεί. Στα 135, στη Σικελία, η επανάσταση του Εύνου από τη Συρία και του Κλέωνα από τη Μακεδονία συσπείρωσε 70.000 δούλους και κράτησε δυο χρόνια. Έσβησε με τον σταυρικό θάνατο 20.000 δούλων. Πάλι στη Σικελία, το 107 π.Χ., επανάσταση του Σύρου Σάλβιου και του Μακεδόνα Αρθενίωνα κράτησε έξι χρόνια. Έσβησε το 101 π.Χ., όταν σκοτώθηκαν οι δυο αρχηγοί της.

Η μεγαλύτερη επανάσταση δούλων ήταν αυτή του μονομάχου Σπάρτακου, που ξέσπασε το 73 π.Χ. και απείλησε την ίδια υπόσταση του ρωμαϊκού κράτους. Ο Σπάρτακος συσπείρωσε 70.000 δούλους, που νίκησαν πολλές φορές τις ρωμαϊκές λεγεώνες κι έφτασαν ως τα πρόθυρα της δημιουργίας χωριστού κράτους στη Βόρεια Ιταλία. Οι εσωτερικές διχόνοιες τους αποδυνάμωσαν. Νικήθηκαν το 71 π.Χ. Ο Σπάρτακος έπεσε στη μάχη, ενώ 6.000 σύντροφοί του σταυρώθηκαν.

Σιγά σιγά όμως, η διατήρηση δούλων έγινε ασύμφορη. Παράλληλα, δεν ήταν δυνατή η μεταφορά ολόκληρων πληθυσμών από κατακτημένες περιοχές ούτε συνέφερε η μετακίνηση αυτή, καθώς δεν έμεναν χέρια να καλλιεργήσουν τη γη. Έτσι, γεννήθηκε η διάδοχη κατάσταση της δουλοπαροικίας. Ο δούλος δεν ανήκε στον αφέντη αλλά στη γη. Με το να

αμείβεται με μέρος από την παραγωγή, απάλλασσε τον αφέντη από την ευθύνη της διατροφής του.

Η δουλοπαροικία γνώρισε μεγάλη ακμή τον μεσαίωνα, όταν ελεύθεροι μικροϊδιοκτήτες γης έμπαιναν με τη θέλησή τους κάτω από την προστασία ισχυρών φεουδαρχών και με τον καιρό μετατρέπονταν σε τοπικούς υπηκόους, προκειμένου να γλιτώσουν από τις ληστοσυμμορίες που λυμαίνονταν την αφύλακτη ύπαιθρο. Άλλωστε, η φεουδαρχία ήταν σύστημα διοίκησης το οποίο σεβόταν ακόμα και ο βασιλιάς. Οι δουλοπάροικοι συνέχισαν να υπάρχουν ως το ΙΘ' και τον Κ' αιώνα. Η κατάργησή της δουλοπαροικίας ξεκίνησε από την επαναστατημένη Γαλλία του 1789. Ήταν η πρώτη σημαντική πράξη της συνέλευσης των τάξεων, μόλις είκοσι μέρες μετά την πτώση της Βαστίλης, στις 4 Αυγούστου του 1789.

Ακολούθησαν η Γερμανία στη διάρκεια των επαναστατικών κινημάτων του 1848 και η Ρωσία, στα 1860, τρία χρόνια πριν από την κατάργηση της δουλείας στις Ηνωμένες Πολιτείες (την 1η Ιανουαρίου 1863). Στην Ελλάδα, οι δουλοπάροικοι (κολίγοι) απέκτησαν την ιδιοκτησία της γης που καλλιεργούσαν, μετά την επανάσταση του 1909.

*****

«Είμαι πολύ χαρούμενος που έπεσε το σύμβολο αυτό της τυραννίας», είχε αναγκαστεί να πει ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ', όταν στις 14 Ιουλίου του 1789 του είπαν πως ο λαός κατέλαβε τη Βαστίλη. Δεν μπορούσαν, όμως, να πουν το ίδιο ο διοικητής της κρατικής φυλακής ντε Λονέ, ο πρόεδρος της συντεχνίας των εμπόρων Φλεσέλ και ο οικονομικός έφορος Μπερτιέ ντε Σοβινί. Και οι τρεις είχαν σφαχτεί από το αγριεμένο πλήθος.

Από την ίδια κιόλας μέρα της πτώσης της Βαστίλης, πολιτοφυλακές δημιουργήθηκαν στις επαρχίες και πολίτες έπαιρναν στα χέρια τους τη διοίκηση. Ο ίδιος ο βασιλιάς παρουσιάστηκε στην εθνοσυνέλευση κι ανάγγειλε πως τα στρατεύματά του αποσύρονται

από το Παρίσι. Ο πρόεδρός της συνέλευσης Μπεγί έγινε ο νέος δήμαρχος της γαλλικής πρωτεύουσας κι ο Νεκέρ, του οποίου η απομάκρυνση στάθηκε αφορμή για το λαϊκό ξέσπασμα, ανακλήθηκε στην πρωθυπουργία. Ουσιαστικά, ο βασιλιάς ήταν αιχμάλωτος στο Παρίσι, ενώ ο αδερφός του κι επίλεκτα μέλη της αριστοκρατίας το έσκαγαν για το εξωτερικό. Η εθνοσυνέλευση συνέχιζε τις εργασίες της. Ερχόταν ο Αύγουστος των συγκλονιστικών αλλαγών.

Στις 4 Αυγούστου του 1789, με ψήφους και των αριστοκρατών, η εθνοσυνέλευση αποφάσισε την κατάργηση της φεουδαρχίας ως συστήματος διακυβέρνησης της χώρας. Αυτόματα, έπαυε να ισχύει και το καθεστώς της δουλοπαροικίας. Με μια μονοκοντυλιά, οι κολίγοι αποκτούσαν την ιδιοκτησία της γης που καλλιεργούσαν.

Μέσα στον ενθουσιασμό των ημερών, στις 12 του μήνα, η συνέλευση των τάξεων αποφάσισε τη σύνταξη και ψήφιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ξεκίνησαν καθημερινές συνεδριάσεις από τις 20 Αυγούστου 1789. Ως και τις 24 του μήνα, η γαλλική εθνοσυνέλευση ψήφισε τα 17 άρθρα της διακήρυξης. Σε πανηγυρική συνεδρίαση, στις 26 Αυγούστου 1789, η διακήρυξη ψηφίστηκε στο σύνολό της:

Η ελευθερία, η ισότητα μπροστά στο νόμο, η ασφάλεια της ζωής και της περιουσίας, η ελευθερία της σκέψης και της συνείδησης, η ελευθερία του λόγου και του Τύπου καθώς και το δικαίωμα της αντίστασης σε κάθε καταπίεση, είναι φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου, κοινά για όλους, ανεξάρτητα από την καταγωγή, την εθνότητα και τη φυλή του καθένα.

Η γαλλική εθνοσυνέλευση ψήφιζε για όλους τους λαούς του κόσμου. Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' δέχτηκε τη διακήρυξη, κυρώνοντάς την με την υπογραφή του. Ίσχυσε αμέσως. Ήταν η βάση πάνω στην οποία θεμελιώθηκε το γαλλικό σύνταγμα, που ψηφίστηκε στις 3 Σεπτεμβρίου του 1791. Και είναι ακόμα το θεμέλιο κάθε κράτους που θέλει να λογίζεται πολιτισμένο και ευνομούμενο. Κι όσο κι αν χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές ως άλλοθι για εγκλήματα, αποτελεί το βάθρο πάνω στο οποίο στηρίζεται ο καταστατικός χάρτης του ΟΗΕ αλλά και το εισιτήριο για το πέρασμα μιας χώρας από τον απροκάλυπτο ή καμουφλαρισμένο ολοκληρωτισμό στην αληθινή δημοκρατία. Άλλωστε, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι το στάδιο που πρέπει να κατακτήσει και η γειτονική Τουρκία, αν θέλει να έχει ελπίδες να μπει κάποτε στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ (Αποσπάσματα)

ΑΡΘΡΟ ΠΡΩΤΟ:
Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ίσοι κατά τα δικαιώματα. Οι κοινωνικές διακρίσεις δεν μπορούν να στηρίζονται παρά μόνο στην κοινωνική χρησιμότητα.

ΑΡΘΡΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:

Σκοπός κάθε πολιτικής κοινωνίας είναι η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση ενάντια στην καταπίεση.

ΑΡΘΡΟ ΤΡΙΤΟ:

Η αρχή κάθε κυριαρχίας εδρεύει μόνο στο έθνος. Κανένα σώμα ή άτομο δεν μπορεί να ασκήσει εξουσία που δεν απορρέει ρητά από το έθνος.

ΑΡΘΡΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:

Η ελευθερία συνίσταται στο να μπορεί καθένας να πράττει ό,τι δεν βλάπτει άλλον (...).

ΑΡΘΡΟ ΠΕΜΠΤΟ:

Ο νόμος δεν μπορεί να απαγορεύει παρά μόνο τις πράξεις που είναι επιβλαβείς για την κοινωνία (...).

ΑΡΘΡΟ ΕΚΤΟ:

(...) Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στον νόμο, εξίσου δεκτοί σε όλα τα αξιώματα, τις θέσεις και τις δημόσιες λειτουργίες, κατά τις ικανότητές τους χωρίς άλλη διάκριση (...).

ΑΡΘΡΟ ΕΒΔΟΜΟ:

Κανένας δεν μπορεί να κατηγορηθεί, συλληφθεί ή φυλακιστεί παρά μόνο όταν και όπως ο νόμος ορίζει (...).

ΑΡΘΡΟ ΕΝΑΤΟ:

Κάθε άνθρωπος είναι αθώος μέχρις αποδείξεως του εναντίου.

ΑΡΘΡΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ:

Η ελεύθερη διατύπωση σκέψεων και γνωμών είναι από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου. Κάθε πολίτης μπορεί να λέει, να γράφει ή να δημοσιεύει ελεύθερα δια του Τύπου (...).

ΑΡΘΡΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ:

Η ιδιοκτησία είναι δικαίωμα απαραβίαστο και ιερό και κανένας δεν μπορεί να τη στερηθεί παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια, νόμιμα διαπιστούμενη και ύστερα από καταβολή δίκαιης αποζημίωσης.

(Έθνος, 21.8.1997) (τελευταία επεξεργασία, 8.2.2009)